

andre i forskellige styrke- og behændighedslege, som tydeligt afspejlede det daglige arbejde med at tumle med dyr og tunge redskaber. Andre af de store karle foreslog forskellige bryde- eller trækkekampe, hvor jeg nødtigt ville udfordres. De fleste af de unge piger syntes, at det var sjovere at lege noget, hvor man skulle fange eller finde nogen. De fleste af de lege der blev foreslået, havde jeg aldrig hørt om, og mange af dem lød enten drabelige eller havde magiske navne. Nogle af dem jeg kan huske hed: Jætten og Ellepigerne, Slavehandel, Drengene efter pigerne, Kredstrold og Tyren i det røde hav⁴.

Alt virkede kaotisk indtil Gadebassen meget myndigt foreslog eller rettere vedtog, at de skulle spille *So i hul*, da det var et spil, hvor alle kunne være med. Uden yderligere diskussion begyndte pigerne og karlene at træffe deres forberedelser. Jeg kunne ikke lade være med at studse over de unges indbyrdes hierarki. Ingen kunne tilsyneladende drømme om at bryde det demokratisk valgte hierarki, som herskede over deres sparsomme fri tid, på trods af at de kort forinden havde givet luft for deres utilfredshed med samfundets hierarkiske opbygning. Men det var tydeligt, at uden

Gadebassen til at skære igennem kunne diskussionen have fortsat længe, og der var da også en vis lettelse at spore, da han traf en beslutning. Det virkede betryggende og praktisk, at der var en, der både kunne og ville træffe en afgørelse. Senere har jeg fundet denne beskrivelse af legen:

"SO I HUL leges af 6-15 deltagere, udendørs på et plant areal omkring 50 x 50 m, underlaget må ikke være for hårdt. Deltagerne forsynes med stokke, hvis form gerne må være så nær landhockeystokke som muligt. Desuden med en bold. Også her er en hockeybold, eller en lidt blødere og lidt større bold velegnet. På spillepladsen laves i midten et hul, "gryden", som skal være 6-7 cm dyb og ca. 10 cm i tværmål. I en cirkel omkring dette hul i en afstand på omkring 10 m afmærkes huller, et mindre end deltagerantallet, og lidt mindre end centerhullet.

Deltagerne udpeger nu én, der skal "være den". Det sker f.eks. ved at man kaster stokkene fra periferien mod centerhullet. Deltageren, hvis stok lander længst fra centrum, er "sodriver". De øvrige er forsvarere og tager plads ved hver sit hul i periferien. Sodriveren starter med "soen" udenfor cirklen og skal nu med sin

stok søge at drive den forbi forsvarerne og i sohullet i centrum. Forsvarerne skal søge at hindre dette ved med deres stokke at tackle på soen. Under dette er de nød til at forlade det hul, de forsvarer, og det står enhver, også sodriveren, frit at søge at besætte det. Den der mangler et hul, overtager rollen som sodriver. Hvis sodriveren får soen i "gryden", skal der udpeges en ny sodriver, hvilket f.eks. kan gøres ved at sodriveren lægger sin stok over gryden, mens alle lægger deres stok over kors på sodriverens. Sodriveren slår herefter stokkene op i luften, og alle søger at få fat på deres stok og besætte et forsvarshul. Den der kommer sidst, er den ny sodriver.

Det er et spil, hvor loyaliteten skifter uafbrudt, fordi det står enhver frit for at hugge et hul fra en anden forsvarer, som derved let kommer i den situation at være længst fra- eller at blive senere opmærksom på et ledigt hul end sodriveren. I visse varianter er det ydermere tilladt de øvrige forsvarer at slå stokken ud af hånden på en passiv forsvarer, hvis denne holder for løst på den. Sodriveren eller en anden kan så besætte denne forsvars hul, mens han forsøger at samle stokken op.

Sodriveren har også den mulighed at "svide" en af forsvarerne, hvilket gøres ved, at han

Karle, tjenestepiger og So i hul

GAMLE LEGE – EN REJSE
I TIDEN MED KROPPEN
PÅ FØRSTE PARKET

Før sportens gennembrud var det nogle helt andre værdier og traditioner, der dominerede bevægelseskulturen. Gamle lege, som var udbredte i det førmoderne bondesamfund, kan give os nogle spændende perspektiver på vores egen bevægelses- og idrætskultur. I det følgende inviteres du med på en rejse tilbage i tiden til en oplevelse og analyse af en konkret leg – So i hul. Uret stilles tilbage til 1770.

Fortumlet og en smule rundtosset trådte jeg ud af tidsmaskinen, der var landet lige under majtræet i den lille landsby. Omgivelserne var mig særdeles fremmede, men fast besluttet på at løse min mission begyndte jeg at lede efter byens karle og tjenestepiger, hvis bevægelseskultur, jeg havde bestemt mig for at se nærmere på. Til mit held mødte jeg hurtigt en ældre kone, der kunne fortælle mig, at *de unges lag* vist nok skulle mødes på engen lidt uden for byen samme aften. Det var ste-

det, hvor de unge forlystede sig på nogle af de mange helligdage med forskellige lege, tant og fjas samt sværmeri for sognets andre karle og tjenestepiger.

Da jeg endelig fandt engen, var der allerede kommet 5-6 unge som sad og snakkede om ugens begivenheder rundt om på gårdene. Jeg valgte at gemme mig et stykke derfra, hvor jeg kunne høre alt, men ikke kunne ses. Det fremgik tydeligt, at de unge havde haft nogle lange dage med fysisk hårdt arbejde, så det undrede mig, at de havde kræfter og overskud til at mødes på denne deres fridag for at kæmpe, kappes og lege. Efterhånden stod det klart for mig, at de unges brok over gårdmændene var deres eneste mulighed for at afregere og tale med ligesindede, da de til daglig skulle adlyde, vise respekt og måtte tage mod prygl fra gårdmanden, på samme måde som gårdmanden var underlagt godsejeren¹.

Efter ca. en halv time kom *Gadebassen*, og snakken drejede sig over på, hvad der skulle laves denne dag. *Gadebassen* var den mest ansete af alle karlene, og blev valgt ved en årlig afstemning blandt alle sognets karle. Udover at *Gadebassen* var populær, var det også vigtigt, at han var en god organisator, når sognets unge skulle mødes til årets forskellige fester og den ugentlige legestue, hvor der blev danset og drukket hele natten². Siden har jeg læst, at festlighederne ved højtiderne efterhånden tog til i et omfang, så både kirken og regeringen skred ind og forsøgte at stoppe det. I en lov fra den tid hedder det bl.a. "Al forargelig Legen om Julen og andre Tider og Fastelavnsløben forbydes strengeligen og bør alvorligen straffes"³.

På den livlige diskussion kunne jeg forstå, at de unge havde et hav af forskellige lege at vælge imellem, selvom de tilsyneladende ingen rekvisitter havde. Nogen ville udfordre de

forsøger at ramme ham med bolden. Lykkes dette, eller kan han besætte forsvarshullet under forsvarerens forsøg på at parere med stokken eller springe til side, er denne ny sodriver og må ikke tage noget hul, før han har rørt soen med stokken.

En svaghed ved legen synes at være, at flere forsvarsspillere har mulighed for at forfølge sodriveren, når bolden er slået langt uden for periferien. Ved f.eks. tre mod én måtte man i så fald kunne drive soen vilkårligt langt væk. Ved visse varianter er der derfor en regel om, at sodriveren i en given afstand fra periferien må tage bolden med hænderne og søge at træffe modstanderen med den.

For at øge legens dynamik, er der varianter, hvor der til enhver tid kan råbes "almindelig flyttedag", hvorefter alle skal skifte plads, og en ny chance derved tilfalder sodriveren. Hvis en spiller for en tid ønsker at forlade legen, er det muligt gennem forskellige besværgelser at opnå helle."⁵

Da legen først var i gang, var der ingen diskussion, alle kendte reglerne, intensiteten var høj og spillet fortsatte længe med kun få afbrydelser. Det var tydeligt, at man for enhver pris skulle undgå at blive sodriver, da man så blev udsat for bespottende tilråb, og alle forsøgte at hindre soen i at komme i nærheden af sohullet. Nogle vindere af spillet var der ikke, kun tabere, som holdtes udenfor. Nu var det ikke sådan, at den samme spiller kunne blive udelukket en hel dag, dertil var spillet for snedigt indrettet. Hvis det var en svag spiller, der var sodriver, begyndte de bedste spillere som regel at tage større chancer eller forsøgte at lokke et hul fra en af de andre dygtige spillere. Et par af de allerskrappeste karle havde desuden gravet sig en ekstra stor gård, som var sværere at forsvare end de andres mindre gårde. På den måde kunne spillet beholde sin dynamik længe på trods af deltagernes forskellige forudsætninger. Det samme kan iagttages, når legekompente børn leger fangeleg. Legen er kun interessant for de hurtigste, hvis de udfordrer fangeren ved eksempelvis at løbe tæt forbi ham eller lader sig presse op i en krog. Det var karakteristisk for mange af de øvrige lege som var blevet foreslået, at de også bestod i at udskille en taber eller udstille et "offer" til almindelig spe og spot.

Set i et historisk perspektiv er det faktisk en interessant detalje, idet mange af bondesamfundets øvrige lege, høstskikke og drillerier gik ud på at finde en taber⁶. I senere udgaver af So i hul (omkring 1915⁷) har spillet ændret

karakter, således at der i spillet kåres en vinder. På samme tid som sporten får sit gennembrud i det kapitalistiske samfund – primært i byerne, sker der altså en ændring af bondekulturens værdinormer. I det cykliske feudalistiske bondesamfund var man fokuseret på ikke at lide nederlag, da det var ensbetydende med æres- og prestigetab i et lille lukket samfund, hvor man ikke som i vore dage blot kunne håbe på succes i andre omgangskredse. Det kunne være en del af legen, at taberen blev udsat for en straf. "Han skulle enten løbe spidsrod, i fængsel eller have nogle drag af krabasken."⁸ Ofte har straffene dog været mindre dramatiske og bestået af ukvemsord og drillerier⁹. Naturligvis har de dygtige udøvere også været genstand for en vis opmærksomhed ikke mindst fra det modsatte køn. Drikkelagene og legene var en oplagt mulighed for at etablere kontakt mellem kønnene og under påskud af f.eks. at lege blindebuk, kunne man jo ved et "uheld" komme i en fysisk kontakt, som tidens normer ellers ikke tillod.

Med det kapitalistiske industrisamfunds lineære livsopfattelse blev viljen til fremskridt efterhånden større end frygten for nederlag. Man forbandt ikke længere et nederlag med fatalt ærestab, i stedet blev normen "tab og vind med samme sind" den dominerende gentlemanopfattelse i sporten. I det kapitalistiske samfunds øvrige facetter talte kun en ting – at blive den bedste, hvilket måske også er et mere ærligt billede af den moderne sport. I bondesamfundet var konkurrencen langt fra konstituerende for legene og de forskellige spil. Man legede tagfat i stedet for at løbe om kap, og man legede So i hul i stedet for at konkurrere i hockey. Sportens standardiserede normer kendte man overhovedet ikke til. Reglerne tilpassedes efter deltagernes niveau, og omgivelserne, der på landet var engen, blev i byerne skiftet ud med gaden.

Legen, ritualerne og det magiske havde ofte en fremtrædende plads. Forskellige spilfacetter blev afhjulpet af besværgelser af rituel eller magisk karakter, der på den ene eller den anden måde indgik i bondesamfundets hverdag. Eksempelvis kunne centerhullet i So i hul symbolisere lidt af hvert vekslende fra sted til sted. Navnene var så forskellige som: Graven, sohullet, kirken, moderhullet m.fl. Alt afhængigt af om legen symboliserede livet og døden, noget så hverdagsagtigt som at fange grise, blive jaget i kirke af præsten eller noget seksuelt. Ved siden af at legene har været fornuftigt tidsfordriv, har de ligesom f.eks. folke-

eventyrerne været en indirekte måde, hvorpå man kunne give udtryk for hverdagens problemer.

De unges leg er af gårdmændene og øvrigheden formentligt blevet betragtet som ungdommeligt pjatværk uden mening. Bondesamfundet var et udpræget nyttesamfund, hvor der sjældent var overskud til, at fornøjelser kunne fortrænge sliddet med de daglige pligter. Mange af legene omkring højtiderne foregik i forbindelse med indtagelse af store mængder alkohol, og blev derfor forbudt fra både kirkens og regeringens side. Effekten var imidlertid begrænset, og forandringerne var da også på vej ude fra Europa med blandt andre Rousseaus nye opdragelsespædagogik og gymnastikdirektøren GutsMuths værker om fysisk aktivitet som et led i opdragelsen. Alt dette vidste karlene og pigerne naturligvis ingenting om, men ingen tvivl om at de morede sig, og at legene havde stor social betydning i de små lokalsamfund.

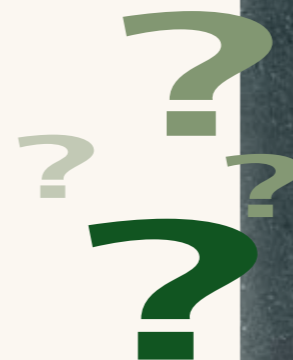
Adskillige gange under mit ophold måtte jeg tage mig selv i ikke at løbe ind og deltage i legen, men trods alt følte jeg, at jeg hellere måtte skynde mig tilbage til tidsmaskinen og nutiden. Selvom de gamle lege bygger på andre værdier, end dem der dominerer i dag, indeholder de en nerve som gør dem sjove i nuet, og så sætter de vores dominerende legemskultur – sporten – i perspektiv. Prøv selv!

Litteratur

- Clausen, Julius Et Krogh, Torben. 1935: Danmark i fest og glæde. Chr. Erichsens Forlag.
Eriksen, John m.fl. 1988: På herrens mark. Nationalmuseet.
Holbek, Bengt. 1989: Danske trylleeventyr. Nyt Nordisk Forlag.
Korsgaard, Ove. 1982: Kampen om kroppen. Gyldendal.
Møller, Jørn. 1990: So i hul. DDSG&I.
Steensberg, Axel. 1963: Dagligliv i Danmark. Bd. 1. Nyt Nordisk Forlag.

Noter

- 1 Eriksen 1988 side 28.
- 2 Steensberg 1963 side 103.
- 3 Clausen og Krogh 1935. SIDETAL?????
- 4 Jørn Møllers fire bøger om gamle idrætslege i Danmark er en rig kilde til inspiration (Møller 1990-1991).
- 5 Møller 1990 side 74-75.
- 6 Korsgaard 1982, side 107.
- 7 Møller 1990 side 81.
- 8 Korsgaard 1982 side 107.
- 9 Holbek 1989 side 153.

Michael Andersen

Stilling: Direktør Team Danmark (TD)

Tillidsposter: Bestyrelsesmedlem Anti Doping Danmark
Bestyrelsesformand Brønderslev Gymnasium

Alder: 50 år

Bopæl: Brønderslev og Brøndby

Kan du fortælle hvad de såkaldte eliteidrætsskoler i Team Danmarks kommuner har af overordnet formål og indhold?

Idrætsskolerne skal ses som et vigtigt bidrag til to af Team Danmarks centrale udviklingsområder: Et udbygget samarbejde med kommunerne, en bedre talentrekruttering og – udvikling med henblik på at styrke lokale eliteidrætsmiljøer. Udgangspunktet for samarbejdet er TD's aldersrelaterede træningskoncept, hvor der sættes særlig fokus på motorisk udvikling og de sundhedsfremmende aspekter i forbindelse med idrætsundervisningen. Det er efter TD's opfattelse vigtigt at eleverne allerede fra skolestarten sikres en alsidig fysisk, psykisk og social udvikling.

Hvem skal undervise på TD skolerne?

Den obligatoriske idrætsundervisning gennem hele skoleforløbet fra 1.-9. klasse varetages som sædvanligt af skolens egne idrætslærere. Men ekstra (minimum) 2 ugentlige idrætstimer i dagtimerne skal fra (1.-6. klasse) forestås af lærere eller trænere med en pædagogisk baggrund, der er uddannet til at

undervise i TD's generelle aldersrelaterede træningskoncept.

På de ældste klassetrin (7.-10. klasse) skal de ekstra idrætstimer anvendes til en idrætsspecifik aldersrelateret træning for elever med et tilstrækkeligt højt sportsligt niveau. Denne træning varetages i et integreret samarbejde med de lokale eliteklubbers trænere. Det er desværre utrolig få steder i landet, der har et velfungerende og integreret samarbejde mellem de lokale folkeskoler og idrætsklubberne. Idrætsskolerne skal være med til at bygge bro mellem skoleidrætten og den organiserede idræt. Det er ikke alle klasser, der får et udvidet idrætstilbud – men der skal være mindst én klasse på hver årgang (1.-10. klasse), når idrætsskolen er fuldt udbygget.

Hvem finansierer TD eliteskolernes ekstra udgifter?

Det er kommunens opgave at dække udgifterne til idrætsskolen, herunder lønudgifter til lærere, administrationsbidrag, udstyr og materiel, udgifter til evaluering samt stille faciliteter til rådighed.

Hvilke kommuner er allerede en del af projektet og hvordan bliver man idrætsskole i TD regi?

Team Danmark har på nuværende tidspunkt samarbejdsaftaler med 10 kommuner: Århus, København, Odense, Ålborg, Esbjerg, Herning, Randers, Haderslev, Svendborg og Hillerød. I løbet af de kommende 2-3 år vil TD indgå samarbejdsaftaler med yderligere 10-15 kommuner. Det er de lokale myndigheder, som afgør hvilke skoler, der bliver udpeget som idrætsskoler i den enkelte kommune. Indtil videre kan vi glædeligvis konstatere at der i mange kommuner er en hård konkurrence om at blive foretrukket af de kommunale forvaltninger.

Hvordan og hvem skal evaluere TD skolerne, og hvad vil være succeskriteriet?

Der indgår i alle samarbejdsaftaler mellem Team Danmark og de enkelte kommuner en gensidig forpligtigelse om evaluering, også i relation til idrætsskolerne. Der vil blive opstillet fælles målsætninger og succeskriterier med henblik på effektmåling. Derudover er TD i øjeblikket i dialog med forskningsinstitu-